

PAU VICIANO

El valencianisme polític i els països sense nom

Té alguna utilitat la reivindicació política dels Països Catalans? Ja fa una vintena d'anys que un intel·lectual tan influent com Joan F. Mira hi va donar una resposta negativa, encara que matisada, en el seu assaig *Sobre la nació dels valencians* (1997): «Hi ha utopies necessàries, en tant que horitzons ideals, i d'altres, com el més rigorós catalanisme *polític* al País Valencià, tant legítimes i atractives com perfectament prescindibles». Ara bé, no s'hauria d'atribuir a l'autor d'aquesta sentència el que no deia. Encara que propugnava una «nació política» reduïda als límits del País, Mira no negava la necessitat d'un espai català com a marc cultural comú. «Els Països Catalans —afirmava— formen una antiga comunitat de llengua i cultura, i un àmbit modern de relació cultural i d'interessos diversos (econòmics, per exemple) afins o compartits. I és una cosa perfectament raonable que l'especificitat valenciana —la identitat mateixa, el llegat històric, la continuïtat cultural, la llengua, etc.— estarà més salvaguardada i es desenrotllarà millor dins d'un “espai català” compartit en termes d'igualtat.» Aquest reconeixement dels Països Catalans com a «nació cultural» és el fet que no sempre tenen en compte els partidaris i els detractors d'aquest gir cap al «valencianisme estricte». És més: Mira —almenys aleshores— no considerava prescindible el catalanisme polític en general, sinó «el més rigorós», si aquest adjectiu no era una simple figura retòrica.

En aquell moment, en el panorama polític valencià sols hi havia dues forces polítiques «catalanistes»: la que gravitava al voltant de l'esquerra independentista, «radical» i necessàriament minoritària, i el valencianisme d'esquerra que, tot i tenir

Pau Viciano (Castelló, 1963) és historiador. Ha publicat, entre altres, *La temptació de la memòria* (Tres i Quatre), *Des de temps immemorial* (Tàndem), *El regne perdut. Quatre historiadors a la recerca de la identitat valenciana* (Afers) i *De Llorente a Marx. Estudis sobre l'obra cívica de Joan Fuster* (PUV)

vocació parlamentària, només havia aconseguit entrar en les institucions de manera episòdica, pactant amb forces estatals més o menys sensibles a la qüestió nacional però que tenien una altra orientació. Si podem pensar que les plataformes independentistes representaven aquell «rigorós catalanisme» a què al·ludia Mira, en realitat la tasca persuasiva de *Sobre la nació dels valencians* anava dirigida al nacionalisme més moderat i de major implantació que s'agrupava en la Unitat del Poble Valencià. Aquest partit era, com s'ha dit després amb intencionalitat crítica, d'inspiració «fusteriana», però defensava un catalanisme polític tan «rigorós»? Tan radical era el seu plantejament nacional? Si ens atenim al seu ideari o a la seua pràctica política, no ho sembla pas. Quan es va constituir, en 1984, manifestava que «per a la UPV, el reconeixement del fet nacional valencià va lligat a l'afirmació de les relacions històriques i a la unitat lingüística dels Països Catalans», que eren «l'àmbit territorial on haurà de produir-se el procés històric nacional». I d'ací la necessitat de «la recerca de lligams, col·laboracions, acords i activitats conjuntes entre les institucions, i també entre les forces polítiques, del Principat, les Illes Balears i el País Valencià». Amb tot, la seua praxi política no posava en primer pla aquest fet nacional a construir, sinó que més aviat es decantava cap a una orientació d'esquerra ecopacifista circumscrita a l'àmbit valencià o d'«obediència valenciana», com se'n diria després.

És difícil veure en aquests plantejaments teòrics i pràctics una visió essencialista i apriorística del poble valencià com a part de la nació catalana o una subordinació política a interessos aliens al país. Si fa no fa, era la mateixa concepció democràtica i possibilista dels Països Catalans que havia sostingut el Partit Socialista del País Valencià. En el Manifest de 1977 fins i tot s'havia mostrat més contundent en el seu catalanisme polític: «El PV forma part d'una comunitat nacional més àmplia que comprèn també les Illes i el Principat de Catalunya, Catalunya Nord i Andorra. Aquesta comunitat nacional, els Països Catalans, està definida per vincles lingüístics, culturals, socials i històrics comuns». D'ací la voluntat de construir «les institucions polítiques comunes o coordinades que els pobles dels Països Catalans puguen determinar lliurement en cada etapa». Per dir-ho en uns termes que s'usarien anys després, el PSPV dels anys setanta, era molt més «fusterià ortodox» que no la UPV dels anys vuitanta i noranta, la formació que, tanmateix, seria objecte de les iniciatives ideològiques i polítiques encaminades a fer que abandonàs la tradició catalanista. Aquest gir «valencianista» es va escenificar finalment en el congrés de 1996, i poc després conduiria la refundació del partit com a Bloc Nacionalista Valencià. Per acabar de convèncer els vells militants, alguns bastant perplexos, en aquell moment es va dir que un intel·lectual del prestigi de Joan Francesc Mira, que molts veien com l'hereu natural de Joan Fuster, estava a punt de publicar un llibre que

justificaria el viratge del valencianisme polític. *Sobre la nació dels valencians*, doncs, independentment del seu valor assagístic, naixia amb aquest caràcter instrumental.

També en 1997, Pere Mayor, el dirigent polític que llavors impulsava la reorientació diguem-ne «postfusteriana» del partit valencianista, afirmava en una entrevista que «sense un País Valencià valencianitzat, difícilment podrem parlar d'uns Països Catalans amb futur. La realitat ha demostrat fefaentment la necessitat d'agafar aquest projecte com un punt d'arribada i no com un punt de partida». Sobre el paper, doncs, el nou BNV no rebutjava els Països Catalans com a espai cultural i fins i tot podien reprendre's políticament, en un futur indeterminat, en forma d'«una associació política amb els països amb els quals compartim una mateixa llengua, cultura i història». En la pràctica però, aquest horitzó de retrobament amb Catalunya, es va veure amb incomoditat per la incidència de diversos factors, com ara la tossuda realitat de les suspicàcies anticatalanes que encara cuegen en part de la societat valenciana i la dificultat de trobar un interlocutor homologable en el sistema de partits del Principat, que al capdavant reflectia el desnivell de consciència nacional en els dos territoris, ampliat recentment pel procés independentista. Tampoc hi ajudava l'estratègia inicial —i fracassada— d'acostar-se al regionalisme conservador per guanyar-se l'electorat d'Unió Valenciana, el braç polític del blaverisme, en el qual es veia un jaciment de valencianisme en estat brut. Però hi ha també uns altres factors interns que han arraconat el projecte —ni que fos a llarg termini— dels Països Catalans, com és la incorporació de militants i simpatitzants que no provenien del catalanisme —fins i tot podien haver evolucionat feliçment des del regionalisme blaver— o que hi havien renunciat abans, als quals s'han afegit sectors més joves socialitzats directament en aquest «nou valencianisme» de fort contingut pragmàtic. La confluència del nacionalisme valencià amb altres forces d'esquerra que no es defineixen per aquesta sensibilitat, per formar la coalició Compromís, finalment ha reafirmat la tendència a defugir, per conflictiva i estèril, la qüestió dels lligams amb Catalunya i les Illes Balears.

Tot i amb això, aquesta evolució del valencianisme polític no seria necessàriament contradictòria amb al diagnòstic que ja va fer el mateix Joan Fuster en 1978, quan reconeixia, davant la frustració de les expectatives electorals dels primers partits nacionalistes, que els Països Catalans «entesos políticament» llavors no eren més que «una pura il·lusió de l'esperit». Però també es preguntava: «i no hi ha mil maneres d'entendre'ls en un terreny preparatori a la “política”?». Quasi quaranta anys després, des del País Valencià, la situació en aquest sentit no ha canviat gaire. Qualsevol formació que tinga l'aspiració de fer política real no pot partir de la premissa que els Països Catalans són ara mateix una nació articulada, ni pot proposar

aquest projecte com a missatge per a incidir en el cos social. Fins i tot els partits, com Esquerra Republicana de Catalunya, que defensen explícitament el marc nacional català han hagut de valencianitzar la seua denominació (ERPv) i la seua estratègia política, buscant la confluència en un projecte d'àmbit valencià amb la resta de forces sobiranistes, tant de sectors de l'esquerra independentista com d'alguns amb arrels en l'antic regionalisme blaver. Podria qüestionar-se si, per fer més visible aquest marc valencià, calia eliminar el terme «Països Catalans» dels papers oficials —convertir-los en uns «països sense nom», com se n'ha dit— i escenificar una autocrítica del «fusterianisme» que en algun moment fregava autoodi. En qualsevol cas, caldria posar atenció a aquest terreny preparatori a la política, prepolític o metapolític, si es vol. No és el mateix que l'estrictament cultural, sinó que s'hi inclou la cultura política dels militants i simpatitzants que formen un cercle identificat amb el projecte de país, més enllà del qual s'estén un electorat divers i més volàtil, que dona suport a les forces valencianistes en funció de factors aliens —d'entrada— a la voluntat de construcció nacional. El primer nucli conscienciat, certament, no és suficient per engegar un procés socialment majoritari, però és indispensable per a donar sentit a una política de major abast que, deixada al càlcul tàctic, podria anar derivant cap a l'acomodació al consens autonòmic vigent, dificultant la seua capacitat transformadora. En aquest terreny prepolític o «polític» —entre cometes— és on, ara mateix, la idea dels Països Catalans continua sent una utopia necessària.

Per als partidaris de la construcció —o conscienciació, tant se val— dels Països Catalans com a nació dels valencians, aquest espai prepolític, que implica les visions i els marcs conceptuals de la gent identificada amb el país, constitueix un terreny de debat (fraternal) amb les altres propostes valencianistes, especialment la que propugna un procés de construcció nacional estrictament valencià. De fet, des d'aquest corrent polític ja fa trenta anys que s'estan duent a terme tota mena d'esforços per erosionar el valencianisme catalanista. Primer amb l'anomenada «tercera via», amb una crítica del «fusterianisme» una mica diletant i, posteriorment, amb major ambició intel·lectual, des del món acadèmic, en tots els fronts possibles: la desconstrucció del suposat essencialisme de Fuster, la lectura esbiaixada de l'anomenada Batalla de València, l'anàlisi sociològica de l'anticatalanisme com a resposta al radicalisme fusterià o, fins i tot, la desactivació de les arrels catalanes dels valencians dissolent-les en un precoç i definitiu hibridisme. Presentant-se com un assenyat punt mig entre els dos extrems igualment intransigents —les dues «cavernes», la blavera i la catalanista—, i reivindicant-se, doncs, com a heterodox, aquest corrent en realitat ha anat desplaçant el discurs i els referents simbòlics cap al costat regionalista, que és de debò la ideologia hegemònica i ortodoxa en la societat valenciana.

Amb tot, seria injust negar que moltes de les idees i les iniciatives d'aquest «valencianisme estricte» o «de conciliació», han tingut un caràcter constructiu i han contribuït a avanços significatius en l'àmbit civil i sobretot electoral. El que suscita dubtes és si aquesta adaptació a la realitat podrà ser compatible a la llarga amb un projecte de país que implica una transformació de moltes inèrcies culturals i polítiques assumides encara per la majoria de la població valenciana. En aquest sentit, l'afirmació d'una identitat exclusivament valenciana —per pragmatisme o per convicció— no sols converteix el País Valencià en una «nació política», sinó que tendeix a fer-ne també una «nació cultural». Si en 1997 des del nacionalisme polític encara es reconeixien els Països Catalans —fins i tot amb aquest nom— com a marc lingüístic i cultural, aviat va ser proscrit el terme i fins i tot qüestionat el projecte mateix. Evidentment, ningú no negarà la unitat de la llengua i la part —cada vegada més efímera i minvant— de catalanitat històrica del país, però en la pràctica pot succeir que aquests vincles es facen incòmodes o es consideren irrelevants, com si la comunitat de llengua i de cultura amb Catalunya fos, més que una oportunitat, un entrebanc. Fins i tot s'ha arribat a dir que mirar cap al nord seria una forma de sucursalisme respecte a Barcelona. Pretendre construir una mena de cultura valenciana «nacional», limitada als referents regnícules o autonòmics, no és una utopia prescindible sinó suïcida. Com a molt s'aconseguiria una cultura regional més entre totes les d'Espanya, però no una en peu d'igualtat —salvades les diferències d'escala demogràfica— amb l'espanyola dominant.

La pertinença del País Valencià al món català, en aquest nivell, és una dada objectiva. Però no perquè la filologia o la història ho demostren científicament. No es tracta d'una catalanitat «arqueològica», com se n'ha dit, que ja s'hauria extingit en l'edat mitjana. Catalanitat arqueològica és la de Múrcia o la de Neopàtria, però la del País Valencià no es redueix a la colonització del segle XIII. Per començar en l'època contemporània, des de les darreries del segle XIX, pot dir-se que les iniciatives col·lectives valencianes que, amb més o menys fortuna, han tractat de dignificar la cultura pròpia i engegar alguna mena de reivindicació civil o política han estat relacionades amb el que succeïa al Principat. Fa por imaginar-se què hauria estat la Renaixença valenciana, tot i les seues limitacions, sense els «gèrmens de lucidesa» d'un Teodor Llorente partidari actiu de la «germanor» amb catalans i mallorquins. O sense l'exemple de normalització cultural que, ja entrat el segle XX, van representar el modernisme i el noucentisme per als joves valencianistes que reaccionaven contra el llegat degradat de la Renaixença, sovint amb una afirmació explícita de la catalanitat nacional. Sense les normes fabristes potser viuríem encara en la barbàrie ortogràfica. Sense l'exemple de l'Institut d'Estudis Catalans segurament no hauríem tingut ni el

fallit Centre de Cultura Valenciana ni, ja en plena Guerra Civil, el millor orientant Institut d'Estudis Valencians, que arribà a debatre la conveniència de... demanar una subvenció a la Generalitat de Catalunya! I també en el terreny polític, les crítiques a l'apoliticisme de la Renaixença valenciana s'emmirallaven en el contraexemple del Principat. La Primera Assemblea Regionalista Valenciana, origen del valencianisme polític, va prendre el model de la Solidaritat Catalana, mentre que el primer partit organitzat, la Unió Valencianista, estava influït i recolzat per la Lliga Catalana de Francesc Cambó. I de fet, un dels seus prohoms, Joaquim Reig, va ser elegit diputat per Barcelona en les llistes de la Lliga. Posteriorment, els partits republicans valencianistes tingueren una clara afinitat amb Esquerra Republicana de Catalunya, fins al punt que un dirigent d'Esquerra Valenciana, Vicent Marco Miranda, escollit diputat en la llista del Front Popular de València, s'integraria en el grup parlamentari d'ERC.

La germanor i l'afinitat política, és cert, no implicaven necessàriament un projecte nacional per a tots els Països Catalans o «Catalunya Gran», com en deien aleshores. I les afirmacions d'unitat nacional catalana eren més fàcils de fer des de l'àmbit cultural o de visita per Barcelona. Però així i tot els partits valencianistes, tant de dreta com d'esquerra, defensors d'una «personalitat» o d'un Estat valencià, reconeixien la unitat lingüística i cultural amb Catalunya i Mallorca, i podien propugnar la confederació d'aquests països. Ignasi Villalonga, el cap de la Unió Valencianista, fins i tot podia afirmar que Catalunya, Mallorca i València formaven un mateix «nucli racial», entès com «la nostra nacionalitat». Amb major o menor concreció, el valencianisme de preguerra, doncs, se situava en un marc català de referències i de confluència. Era l'antic esperit de la «germanor» que havien impulsat els prohoms de la Renaixença, actualitzat amb un major compromís cultural i polític. Fuster no faria més que afirmar aquestes idees amb la rotunditat necessària per reivindicar el millor d'aquesta tradició, en gran part ja evaporada o manipulada pel regionalisme franquista. Fins i tot quan el valencianisme polític recent va voler fer un gir més autòcton i centrista, relegant la utopia política dels Països Catalans, més lligams va tenir amb el catalanisme llavors hegemònic al Principat com era el de Convergència i Unió. I a hores d'ara, el nou sobiranisme valencià no identitari, basat en la cohesió civil i en la denúncia de l'espoli fiscal, beu directament del discurs innovador d'ERC. En aquest sentit de circulació d'idees i d'afinitats polítiques, l'espai català constitueix una realitat tan objectiva com en el de la llengua i la cultura. I qui millor ho sap —i ho tem— és l'Estat espanyol, que des de la prohibició de la federació de comunitats autònomes fins als entrebancs posats a l'Eix Mediterrani, passant pels impediments a la recepció de TV3, no ha fet més que tractar d'alçar un mur entre les dues vores de la Sènia. Vist amb una certa perspectiva, la de Madrid,

les coses es veuen més clares que des de València o Barcelona, i no estan disposats a permetre que aquest espai tinga una articulació consistent que, com a mínim, faria bascular el poder econòmic i polític des de la *Meseta* cap a la Mediterrània.

Des del sobiranisme valencià que, tot i defugir essencialismes identitaris, fa de la llengua i de la cultura pròpia un element de cohesió civil i de raó de ser, la integració en aquest marc compartit constitueix una perspectiva natural i imprescindible. Però aquest espai, malgrat els fets objectius, no és una realitat donada, sinó que en bona mesura s'ha de construir i de fer més dens. I les inèrcies derivades de la fragmentació autonòmica, de la indiferència i dels recels mutus, tendeixen a afeblir-lo i a regionalitzar-lo. És difícil que sense un projecte de Països Catalans que tinga alguna dimensió política —o prepolítica, si es vol— es troben les energies i la tenacitat per a poder dur-lo endavant. Sense aquesta utopia política els lligams culturals que ja existeixen aniran afluixant-se i perdent significació. D'això, n'hi ha indicis preocupants a les dues vores de la Sénia. Perquè aquest espai català no pot ser només un espai lingüístic i cultural, sinó que requereix l'impuls d'afinitats i de complicitats polítiques. Demana una perspectiva de confluència diguem-ne confederal que, d'entrada, no pressuposa necessàriament la idea d'una nació catalana prèvia de Saltes a Torrevella, sinó que les formes d'associació política i de consciència col·lectiva aniran influint-se mútuament. En aquest procés de construcció social, l'espai català no hauria de concebre's a partir d'una separació massa doctrinària entre allò polític i allò cultural, perquè de fet hi ha una porositat real entre aquests dos nivells, una mena de terreny ambigu però fèrtil que és el que pot identificar-se com a prepolític.

Així les coses, des del valencianisme polític, les resistències que podria trobar la confluència i l'associació política del País Valencià amb Catalunya i les Illes Balears sols podria justificar-se al·legant que el poble valencià, en aquests moments, ho rebutja. Ara bé, si es considera que l'«especificitat valenciana» —política, cultural i econòmica— estaria millor garantida en el marc dels Països Catalans, ni que fos com a associació de diverses «nacions polítiques», aquesta convicció hauria de fer-se palesa d'alguna manera en l'agenda política. És possible que alguns sectors del valencianisme hagen assumit una idea essencialista i tancada de la «nació valenciana», que hauria nascut ja en l'edat mitjana i estaria destinada a perdurar dins de les fronteres autonòmiques per sempre més. Però les inhibicions del sobiranisme valencià semblen més aviat pragmàtiques: els reflexos anticatalanistes de bona part de la població impedirien qualsevol acostament a Catalunya, de manera que l'única estratègia realista seria valencianitzar primer el País Valencià i després ja es veuria. El problema és que, si s'intentava seguir aquesta via estretament valenciana, potser no hi haurà un «després». Passats els primers moments d'emergència democràtica, el sobiranisme

haurà de definir un projecte consistent de país que difícilment podrà defugir els vincles amb la resta dels Països Catalans. L'entrebanc principal, doncs, no és ni serà la «voluntat del poble», sinó la influència intoxicadora de l'anticatalanisme. Una força política i civil que tinga com a objectiu valencianitzar el País haurà d'abordar el problema, amb la prudència i intel·ligència que calga, però amb la fermesa i la convicció que combatre l'anticatalanisme és una mesura d'higiene democràtica.

Ara que s'accepta, fins i tot per part del món empresarial, que l'anticatalanisme ha estat un mal negoci per als valencians, convindria remarcar que no sols ha tingut un cost econòmic, sinó sobretot per a la qualitat de la democràcia. L'anticatalanisme no és simplement estar en contra del catalanisme, en el sentit de rebutjar i oposar-se políticament o ideològicament a la catalanitat del País Valencià. Això, si es fa de manera democràtica, evidentment és legítim, més o menys intel·ligent però legítim. L'anticatalanisme és tota una altra cosa, de ressorts semblants a la xenofòbia, ja que implica el menyspreu i la criminalització de les idees i les persones identificades amb un projecte cultural o polític potser minoritari, però legítim. I és per això que l'anticatalanisme és incompatible amb la democràcia i, molt més encara, quan deriva en la violència verbal i física. Des d'un plantejament valencianista o simplement democràtic, aquesta forma de xenofòbia no pot tolerar-se. Si ha arribat a banalitzar-se com un tret identitari d'una part de la societat valenciana, això no hauria de ser una coartada per a la resignació, sinó un motiu per a treballar decididament per a la seua eradicació. Perquè l'anticatalanisme no desapareixerà tot sol. Té mecanismes de reproducció social que haurien d'identificar-se i desactivar-se a través de polítiques concretes. La idea que més val no remoure la qüestió i esperar que, evitant les «provocacions» catalanistes, anirà extingint-se, resulta una perspectiva il·lusòria. En el seu moment, durant l'època de majories socialistes, es va pensar que amagant la paraula «català» i promovent l'educació i la cultura general, el problema aniria desapareixent, però no va ser així. I de fet l'anticatalanisme va ser un dels elements mobilitzadors i legitimadors de les dues dècades d'hegemonia de la dreta sucursalista. Ara podria succeir el mateix, si des de les institucions i des de la societat civil es repeteix aquesta tàctica de l'estrucç. Una cosa és la prudència i la mà esquerra, i una altra la resignació a aquest xantatge permanent. Sens dubte, els progressos en la superació de l'anticatalanisme ampliaran la democràcia i facilitaran, així, que els valencians puguen repensar, sense hipoteques ni crispacions estèrils, els seus lligams amb els altres territoris veïns i germans. Els Països Catalans podran ser un punt d'arribada, però caldrà també que siguen abans un punt de partida, una utopia útil a mig camí entre la política i la cultura, per a guiar i donar sentit al treball quotidià d'un valencianisme coherent amb la seua tradició i nacionalment consistent. ◀